

IVANA ANDRIJAŠEVIĆ
Zavičajna zbirka Gradac
Uz kuk 8, HR-21330 Gradac
ivana.andrijasevic@gmail.com

GRAČKA TOPONIMIJA

U radu se obrađuje 220 toponimskih različenica potvrđenih u naselju Gradac. Iako se rad temelji na rezultatima dosadašnjih istraživanja, prvi se put gračka toponimija donosi zasebno, stavlja u širi povijesni kontekst te obogaćuje s 43 nova toponima prikupljena na terenu.

1. Uvod

Gradac je kroz povijest bio u središtu znanstvenoga interesa mnogih istraživača – povjesničara, arheologa, geologa te brojnih drugih. Interes za istraživanjem pojedinih toponima Graca seže u XIX. stoljeće. Naime, Stjepan Zlatović (1895), hrvatski povjesničar i arheolog, u radu *Topografske crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve*, spominjući povijesne izvore, navodi toponime *Labinetza*, *Labčanj* i *Gradac*. Petar Skok (1922–1923) u radu *Iz srpskohrvatske toponomastike* kratko prikazuje postanak toponima *Lapčanj*. »Najopsežniji popis mjesnih toponima (poglavito ojkonima koje jezično tumači i kojima donosi prve povijesne potvrde) objavio je fra Karlo Jurišić (1970), dio se toponimijske građe iznosi i u publikacijama Smiljane Šunde te Ante Škrabića. (...) Nadalje, onomastičarima su dragocjene monografije Balde Šutića, Milorada Viskića i Miroslava Ujdurovića u kojima se uz antroponijsku iznosi i toponimijska građa (poglavito povijesne potvrde i stariji likovi ojkonima)« (Vidović 2012: 209). Važan doprinos istraživanju toponimije Makarsko-ga primorja dali su i Domagoj Vidović (2012, 2017), Mihovil Andrijašević (1999) te Marinko Tomasović (usp. Tomasović i Škrabić 2012, Tomasović 2012, 2017). Miroslav Ujdurović (2002) donosi demografski opis ovoga područja, ali i niz vrijednih onomastičkih podataka. Valja spomenuti i iznimno važan doprinos Milenka Andrijaševića, koji je u neobjavljenim bilješkama (čuvaju se u arhivu Zavičajne zbirke Gradac) popisao gračke toponime te na katastarskim kartama ucrtao njihove točne lokacije, ponajviše na temelju povijesnih izvora i narodne predaje.

Cilj je ovoga rada popisati i motivacijski analizirati toponime Graca. Obradom su obuhvaćeni toponimi iz objavljene literature, a građa je dopunjena toponimij-
skim potvrdama iz neobjavljenih bilježaka iz arhiva Zavičajne zbirke Gradac te
toponimima prikupljenim autoričnim vlastitim terenskim istraživanjem (od siječ-
nja do lipnja 2020. godine, metodom polustrukturiranoga intervjua, ispitano je de-
set stanovnika Graca, mahom starije životne dobi).

U konačnici, u ovome je radu obrađeno 220 toponimskih različenica vezanih uz
naselje Gradac. Svjesni smo da ni tim nije iscrpljena sva gračka toponimija, no
vjerujemo da će prezentirana toponimijska građa doprinijeti njezinu očuvanju i
biti poticaj za nastavak toponomastičkih istraživanja ovoga područja.

1.1. O ojkonomu *Gradac*

Grádac je središnje naselje Općine Gradac, smještene u južnome dijelu Split-
sko-dalmatinske županije. Prema popisu stanovništva 2011. godine, ta je Općina
imala 3261 stanovnika, koji su živjeli u pet naselja: Brist (400)¹, Drvenik (494), Po-
daca (729), Zaostrog (330) i Gradac (1308). Sudeći prema podatcima iz *Šifrarni-
ka naselja, gradova i općina* (2019) te *Abecednoga imenika naselja* (2019), u Re-
publici Hrvatskoj postoje tri naselja imena *Gradac* (u Splitsko-dalmatinskoj, Ši-
bensko-kninskoj i Požeško-slavonskoj županiji) te pet naselja kojima je *Gradac*
prva od dviju sastavnica službenoga imena: *Gradac Našički*, *Gradac Novi*, *Gra-
dac Stari*, *Gradac Mali* i *Gradac Veliki*². Spomenimo da u susjednoj Hercegovini
također postoji nekoliko naselja imena Gradac, odnosno naselja sa sastavnicom
Gradac u imenu: *Gradac* kod Neuma, *Gradac* kod Posušja, *Donji Gradac* i *Gor-
nji Gradac* kod Širokoga Brijega te *Krehin Gradac* kod Čitluka.

¹ Broj u zagradi označuje koliko je stanovnika imalo pojedino naselje za popisa stanovništva 2011.

² Do 2001. godine postojalo je i naselje *Gradac* u sastavu Vinodolske općine (Primorsko-goran-
ska županija). Ono je kroz povijest mijenjalo imena: do 1910. i od 1991. godine nazivalo se *Gradac*,
od 1921. do 1981. *Gradac Bribirski*, a 2001. pripojeno je naselju Bribir (Grčević 2008: 337). *Gradac*
u Požeško-slavonskoj županiji također se nalazi na popisu naselja kojima je promijenjeno ime: od
1910. do 1981. godine zvalo se *Gradac Požeški* (Grčević 2008: 377).

Šutić, Ujdurović i Viskić (2000: 14) konstatiraju da »u povijesnim vrelima nalazimo različito pisanje naziva našega *Lapčana*: *Lapčanj*, *Labčanj*, ‘oppidum Labcian’ (oppidum latinski utvrda, grad), *Lapcagn*, *Lapzagn*, *Lavčan*, *Lavčanj*«.

»Kada je mnogo kasnije stara romanska utvrda *Lapčan* izgubila svoju osnovnu obrambenu ulogu, bila je razgrađena, pretvorena u gradinu (‘mjesto gdje se nalazio grad/utvrda’). Na tom mjestu u XVI. stoljeću kad se opet trebalo braniti, sada od Turaka, tadašnji Gračani pod vodstvom Kačića Jurića podižu tvrđalj, novi Gradac koji postaje toponimom« (Šimunović 2000: 364). Ime *Gradac* prvi se put spominje 23. ožujka 1649. godine u pismu makarskoga providura Michele Malipiera iz Sućurja na Hvaru makarskomu biskupu Petru Kačiću (Jurišić 1970: 106). Tvrđava je razorena za bitke kod Graca, 15. rujna 1666. godine, da ne bi pala u ruke Osmanlijama. Ime je *Gradac* ostalo te postupno zamjenjuje prijašnje ime *Lapčan*. Ipak, »staro ime *Lapčan(e)* sačuvano je do danas u imenu zavale iznad Gradca, prema bilu Biokova, koji oni danas nazivaju *Stīne* (= Lab)« (Šimunović 2013: 168).

Kada dođu u Gradac, putnici namjernici reći će da su u »Gradacu« te da u ovome dalmatinskom naselju žive »Gradaćanke« i »Gradaćani«. S druge strane, stanovnici naselja Gradac za sebe će reći da su »Gráčani«, odnosno da su iz »Gráca«.

Zbog dvojbi oko pisanja genitivnoga i drugih kosopadežnih imenskih oblika, Gradac je uvršten u brojna izdanja hrvatskih pravopisa kao primjer odstupanja od gramatičkoga pravila jednačenja suglasnika po zvučnosti, odnosno gubljenja suglasnika. U *Hrvatskome pravopisu* (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 36) navodi se da je, u slučajevima kada se u sklonidbi prezimena i imena naseljenoga mjesta u pismu želi sačuvati osnovni oblik, dopušteno pisati suglasnike *d* i *t* ispred *c* i *č*, što se oprimjeruje s *Gradac* – *Gradca* (i *Graca*), *Brgudac* – *Brgudca* (i *Brguca*), *Crnolatac* – *Crnolatca* (i *Crnolaca*). Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš (1994: 58) u *Hrvatskome pravopisu* navode kako se jednačenje u pismu u pojedinačnim imenima mjesta ne provodi u slučaju kada se tako bilježe od davnine. Pritom spominju *Gradac* kao jedan od primjera. No, s navedenim se tumačenjem ne slažu svi jezikoslovci. Primjerice, Svetozar Marković (1977: 65) tvrdi da se Gradac ne može uvrstiti u primjere odstupanja od pravila o jednačenju suglasnika po zvučnosti.

Smatramo da oblike ojkonima Gradac u kosim padežima treba pisati bez *d* – takav zapis nalazimo potvrđen u brojnim povijesnim vrelima i djelima starih pisaca, a suvremeni hrvatski pravopisi izrijekom spominju da je dopušten genitivni oblik *Graca*.

1.2. Iz povijesti Makarskoga primorja

Područje Makarskoga primorja bilo je kroz stoljeća prostor dinamičnih demografskih kretanja, koja su ostavila tragove i na području u kojemu je smješten današnji Gradac. Može se pretpostaviti da je Makarsko primorje bilo nastanjeno u željezno doba. Povijesna vrela pouzdano govore da je oko 300. godine prije Krista ovo područje zaposjelo ilirsko pleme Ardijejaca. Ilirski se tragovi najbolje prepoznaju u nekim toponimima, brojnim gomilama (ponajviše na području Grme) te nalazima grčkoga novca. Nakon njihova poraza, 135. godine prije Krista, Makarsko primorje postaje dijelom Zapadnoga Rimskog Carstva, u čijemu sastavu ostaje do 454. godine. Nestankom Zapadnoga Rimskog Carstva, od 481. godine Dalmacijom vladaju Zapadni Goti (Vizigoti), a od 488. godine Istočni Goti (Ostrogoti) (Šutić, Ujdurović i Viskić 2000: 12). Poslije brojnih sukoba između istočnorimskoga cara Justinijana I. i Istočnih Gota, 555. godine Justinijanova je vojska državu Istočnih Gota pripojila svojem Carstvu.

Nakon prodora Avara i Slavena u VIII. stoljeću između ušća Cetine i ušća Neretve nastaje Neretvanska kneževina. U spisu *O upravljanju carstvom (De administrando imperio)*, Konstantin VII. Porfirogenet navodi četiri utvrđena grada u kontinentalnome dijelu Neretvanske kneževine: *to Mokron* (Makar), *to Beroyllia* (Gornja Brela), *Ostrog* (Zaostrog) i *Labinetza* (Lapčan, danas Gradac). U X. stoljeću Neretvanska se kneževina spominje kao Paganija i Arenta, a od početka XII. stoljeća kao Maron i Krajina.

Pretkraj 1498. godine Makarskim su primorjem zavladaile Osmanlije. Iako njihova vladavina nije bila pretjerano represivna, narod joj se protivio, što su koristili Mlečani za poticanje naroda na odmetanje od turske vlasti. Jedna od najvećih kopneno-pomorskih bitaka između Mlečana i Osmanlija dogodila se upravo u Gracu 15. rujna 1666. godine, kada su Mlečani uz pomoć domaćega stanovništva porazili Osmanlije. Nekoliko godina poslije, od 13. siječnja 1684., na Makarskome je primorju zauvijek prestala osmanlijska vlast, a započela mletačka (Viskić 2008: 32–47). Za mletačke se vlasti na Makarskome primorju nije ostvario napredak ni u kojemu području društvenoga i gospodarskoga života – Venecija je nastojala onemogućiti svaki oblik reformi da bi zadržala povlastice od svojih posjeda. Njihova je vlast trajala do 12. svibnja 1797., kada Dalmacija pripada Austriji, no ne zadugo – poslije bitke kod Slavkova (Austerlitz) 1805. godine Dalmacija dolazi pod Napoleonovu vlast. Francuska uprava nad Dalmacijom traje do 1814. godine, kada dolazi do druge austrijske uprave, koja je trajala sve do propasti Austro-Ugarske 1918. godine (Viskić 2008: 54–77). Iste je godine proglašena Država Slovenaca, Hrvata i Srba, koja 1929. godine postaje Kraljevinom Jugoslavijom. »U ovoj Kraljevini, od samog početka (...) ukinut je svaki oblik hrvatske državnosti, koju je Hrvatska imala u većem ili manjem opsegu od Arpadovića do Habsbur-

govaca« (Šutić, Ujdurović i Viskiće 2000: 35). Rezultat pokušaja rješavanja hrvatskoga pitanja u okviru jugoslavenske države uoči Drugoga svjetskog rata bilo je stvaranje Banovine Hrvatske 1939. godine kao zasebne jedinice unutar Kraljevine Jugoslavije. Dvije godine poslije, padom Kraljevine Jugoslavije, stvorena je Nezavisna Država Hrvatska, koja je opstala do svibnja 1945. godine. Državnost Hrvatske ponovno je uspostavljena stvaranjem Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Ustavnom odlukom Hrvatskoga sabora 25. lipnja 1991. godine stvorena je samostalna Hrvatska.

1.3. Kratak prikaz demografskih kretanja

Makarsko je primorje postalo poželjna destinacija za život i rad pa se njegovo stanovništvo u razdoblju od 1948. do 2011. godine gotovo udvostručilo, što zorno pokazuju podatci o kretanju broja stanovnika u sljedećoj tablici.

Grad/Općina	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Grad Makarska	3.242	3.497	4.550	7.121	9.556	11.958	13.716	13.984
Općina Brela	1.590	1.696	1.697	1.688	1.614	1.684	1.771	1.643
Općina Baška Voda	1.646	1.645	1.572	1.870	1.931	2.173	2.924	2.728
Općina Tučepi	1.579	1.593	1.449	1.500	1.632	1.760	1.763	1.918
Općina Podgora	3.263	3.054	2.646	2.503	2.371	2.687	2.884	2.514
Općina Gradac	2.202	2.079	2.015	2.271	2.317	2.567	3.615	3.308
UKUPNO	13.522	13.564	13.929	16.953	19.421	22.829	26.673	26.095

Tablica 1. Kretanje broja stanovnika Makarskoga primorja (1948. – 2011.)

Izvori: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., Popis stanovništva 2011.*

»Glavni čimbenik demografskih promjena bilo je mehaničko kretanje stanovništva, uz pozitivni prirodni prirast. Koliki je utjecaj mehaničkog kretanja na ukupni razvoj stanovništva, ilustrativno govori podatak da je u zadnjih pola stoljeća u porastu broja stanovnika (12.166) ono sudjelovalo s dvije trećine (8.198).« (Mišetić i Bara 2012: 26). Doseljenici su sa sobom donosili i svoj govor. Stari govor Makarskoga primorja postupno se mijenjao.

1.4. Ukratko o govorima Makarskoga primorja

Ocjenjajući knjigu *Gračka prezimena*, Šimunović (2000: 360) piše: »U ovom su se kraju, u kojem je razvidna prisutnost nekoliko etničkih slojeva kroz arheološke i toponomastičke spomenike, smjenjivali narodi i jezici. Staro hrvatsko pučanstvo nekadašnje Neretvanske kneževine s vremenom se izmjenjivalo, a za Kandijskoga rata to je starinačko pučanstvo posve prorijeđeno i nadomješteno pristiglim žiteljstvom iz zaleđa koje je bilo pod turskom upravom. S njima vjerojatno niču na biokovskim obroncima, podalje od mora, zaseoci kao što je *Debeli Brig*, *Grma* (predrimski toponim), *Stinice* i *Čista* (u kojoj su Kačići imali svoje utvrđene dvore)«.

Hrvatska jezična povijest može se u toponimijskim prilagodbama na Makarskome primorju pratiti u razdoblju dužem od jednoga tisućljeća. »Najstariji je sloj koji se odrazio u toponimiji Makarskoga primorja predrimski. On obuhvaća odraze apelativa neindoeuropskoga mediteranskog postanja te ilirske jezične prežitke. (...) Navedeni jezici veoma [su] slabo poznati, pa je tako i pripadnost toponima tomu sloju najteže odrediti. Predrimskomu sloju obično se pridružuju toponimi koje ne možemo izvoditi iz grčkoga i latinskoga« (Vidović 2012: 227). Šimunović (2000: 360) kao primjer navodi toponim *Bist(um)*, u kojemu je kratko romansko /i/ bilo zamijenjeno najbližim starohrvatskim mekim poluglasom /ь/, koji je u makarskome toponimu *Mucur(um)* supstituirao kratko romansko /u/. Kako su se poluglasi do X. stoljeća ujednačili (i poslije oba prelazila u /a/ *Bast*, *Makar*), njihova razlikovnost i različitost ponašanja svjedoče da su dotični toponimi u hrvatski jezik primljeni prije X. stoljeća. »Mlađemu romanskom sloju pripadaju toponimi: *Kvartir* (< *kvartir* < tal. *quartiere sanitario* 'poljska vojna bolnica'), *Porat* (< tal. *porto* 'luka'), *Punta* (< tal. *punta* 'rt'). Vlaškoga je postanja vjerojatno toponim *Kotišina*. Mlađemu romanskom adstratnom podsloju pripadaju uglavnom kulturno-povijesni i obalni toponimi te gospodarski toponimi povezani s pomorstvom, graditeljstvom i vojnom djelatnošću, a vlaškomu gospodarski toponimi povezani sa stočarskim nazivljem« (Vidović 2012: 227).

Današnji govori Makarskoga primorja pripadaju novoštokavskom ikavskom dijalektu hrvatskoga jezika. Uz opće novoštokavske značajke, karakteriziraju ih jezične značajke prisutne više ili manje i u ostalim govorima Makarskoga primorja. To su: ikavizam (npr. *Brig*, *Gračke stine*, *Brižine*), šćakavizam (npr. *Barišće*, *Gravešće*, *Lanišće*, *Plokališće*), zamjena ili ispadanje suglasnika *h* (npr. *Mijovil*, *Donji vrvi*), očuvanost oblika *greb* (npr. *Devčini greb*), delateralizacija (npr. *zdravje*, *jubav*, *voja*), razvoj dočetnoga *-l* u glagolskome pridjevu radnom (npr. *bija*, *radija*, *volija*), pojednostavnjivanje suglasničkih skupova (npr. *maška*, *kvoška*) te zamjena *-oj* > *-on* u DL jednine pridjeva ženskoga roda (npr. *zelenon*, *crvenon*). Govori Makarskoga primorja od 2017. istražuju se u okviru znanstvenoga projekta Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, koji vodi Ivana Kurtović Budja (2019).

2. Motivacijska klasifikacija gračkih toponima

2.1. Toponimi motivirani geomorfološkim odlikama zemljopisnoga objekta

2.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponimijski apelativi i izvedenice)

2.1.1.1. Odrazi toponimijskih naziva: *Băra* (< *bara* ‘močvara, polje trajno prekriveno vodom’), *Bărišće* (< *bara* ‘močvara, polje trajno prekriveno vodom’), *Brîg* (< *brig* ‘brijeg’), *Bujica* (< *bujica* ‘potok-vododerina u donjemu dijelu toka’), *Dôl/Dôli* (< *dol* ‘ulegnuće padine brda; njiva u ulegnuću’), *Dòlac* (< *dolac* ‘udolina, vrtača’), *Dócići* (< *dolac* ‘udolina, vrtača’), *Drăguša* (< *draga* ‘velika brazda povučena po zemlji’; ‘dolina’), *Grma* (< *grma* ‘pećina’)³, *Jědro* (< *jadro* ‘vrelo’), *Jăma* (< *jama* ‘duboka šupljina u krškome tlu’), *Kòrito* (< *korito* ‘oblik tla nastao protjecanjem rijeke ili potoka’), *Kórići/Kóriće* (< *korito* ‘oblik tla nastao protjecanjem rijeke ili potoka’), *Kùk*⁴ (< *kuk* ‘brdo s kamenitim vrhom’), *Lòk(v)anj* (< *lokva*), *Ōbala* (< *obala* ‘brijeg, strana’), *Plána* (< *plana* ‘pasište, zaravan’), *Plânje* (< *plana* ‘pasište, zaravan’), *Pûnta* (< *punta* ‘rt’ < tal. *punta*), *Ràtac* (< *rat* ‘rt’), *Ravnica* (< *ravnica* ‘ravna površina’), *Tálež* (< *talež* ‘močvarni predio; vrtača u kojoj se povremeno skuplja voda’) i *Vrîlo* (< *vrilo* ‘vrelo’).

Najveći dio toponima ove skupine motiviran je hidronimijskim nazivima. Nazivima stajaćih voda motivirani su toponimi *Bara*, *Lok(v)anj* i *Talež*, dok su nazivima protočnih voda motivirani toponimi *Bujica*, *Korito* i *Korići/Koriće*. »Apelativ *r(a)t* danas je pak oronimijski naziv (označava brdašce), a iz obalne je toponimije (u kojoj je gotovo posve iščeznuo« (Vidović 2017: 558). U gračkoj toponimiji ipak se zadržao te se pojavljuje u obliku *Ratac*. U istu skupinu spada i toponim *Punta*, talijanska inačica apelativa *r(a)t*. Toponim *Grma* vjerojatno u sebi krije doimensko značenje ‘pećina’. Ostali toponimi iz ove skupine motivirani su oronimijskim nazivima *Brig*, *Kuk*, *Obala*, *Plana*, *Planje* i *Ravnica*.

2.1.1.2. Toponimijske metafore: *Bòšac* (< *bošac* ‘bočac, bočata uvala’), *Dùgā* (< *duga* ‘jedna od dasaka od kojih je izrađena bačva’), *Kàbāl* (< *kabal* ‘vrsta drvene posude’), *Kukùljica* (< *kukuljica* ‘vrsta pokrivala za glavu’), *Plěće* (< *pleće* ‘gornji dio leđa između vrata i ruku’), *Priplěće* (< *pleće* ‘gornji dio leđa između vrata i ruku’) i *Rîlić* (< *rilo* ‘produžetak njuške koji životinjama služi za rovanje po tlu i prihvaćanje predmeta’) i *Zănoga* (< *noga*).

³ Toponimi *Garma* u Podgori i *Grma* u Makarskoj odnose se na podmorske pećine. Ime *Grma* moglo je nastati pučkom etimologijom, tj. dovođenjem u vezu supstratnoga apelativa *garma* i hrvatskoga *grm*, no s obzirom na to da su na području gračke *Grme* pećine te da se, primjerice, toponim *Garma* u Kuni na Pelješcu poput gračke *Grme* također nalazi na višoj nadmorskoj visini, čini se da je riječ o istome apelativu u značenju ‘pećina’ (Vidović 2012: 212.).

⁴ U Gracu su dva kuka: jedan na Gradini, na istočnoj strani, ulica Uz kuk, a drugi na putu u Zastinje, iznad Miljačića, a niže od Učerenjica, gdje se uistinu nalazi jedna kamena gromada iznad kosine brda.

»Najčešći su izvor metafora nazivi predmeta i naprava iz svakodnevnog upotrebe kao što su predmeti koji su se rabili ili se i danas rabe u kućanstvu i pri svakodnevnim poslovima« (Vidović 2017: 559–560). Primjeri takvih toponima u gračkoj toponimiji jesu *Duga* i *Kabal*. Ponekad izvor metaforičkoga imenovanja može biti odjevni predmet (*Kukuljica*) ili dio ljudskoga (*Zanoga*) ili životinjskoga tijela (*Rilić*).

2.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla

2.1.2.1. Toponimi uvjetovani smještajem zemljopisnoga objekata: *Osridak* (< *osridak* ‘ono što je srednje, u sredini između dvaju korita potoka koji se račva-ju na gornjoj, a spajaju na donjoj strani’), *Osje* (< *osoj* ‘mjesto koje nije izloženo Suncu’), *Prisoje* (< *prisoj* ‘mjesto izloženo Suncu’), *Uza zález* (< *laz* ‘utabana staza’ ili < *zalez* ‘strana na kojoj Sunce zalazi, područje kojim se prolazi uza stranu na kojoj zalazi Sunce’), *Vrtíljci* (‘mjesto s jakim udarima vjetra’ < vrtjeti) i *Zález* (< *zalez* ‘strana na kojoj Sunce zalazi’ ili < *laz* ‘utabana staza’).

2.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla ili vode (izravni i metaforični): *Dèbelī Brīg* (< *debeo* + brijeg), *Dùbokā* (< *dubok* ‘kojemu je dno daleko od površine ili od otvora’), *Dùbočica* (< *dubok* ‘kojemu je dno daleko od površine ili od otvora’), *Dùbokī dólac* (< *dubok* ‘kojemu je dno daleko od površine ili od otvora’ + dolac), *Ôštrī vr̄v* (< *oštar* + vrh), *Pòretak/Pòratak* (< *rat* ‘rt’), *Rivotina* (: *riti* ‘razgrtati zemlju zadirući rilom, rovati, kopati’), *Rüpa* (< *rupa* ‘rupa, jama, vrtača’), *Střmica* (< *strm* ‘područje jakoga nagiba, koje se ukoso izdiže od podloge’), *Tùpan* (< *tup* ‘obao, koji nije dovoljno naoštren’), *Vrànĵāk* (< *vran* ‘crn, taman, mrk’) i *Vrtánĵak* (< *vrtanjak* ‘dolac okrugloga oblika’)

Većina toponima ove skupine pridjevskoga je postanja, s time da neki pridjevi poprimaju posebna značenja, primjerice: *vran* ‘taman, zaklonjen od Sunčevih zraka’, *debeo* ‘širok’, *tup* ‘obao’.

2.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Bilā njĵiva* (< *bila* ‘bijela; bijelo tlo’ + njiva), *Biluša* (< *bila* ‘bijela; bijelo tlo’), *Bilušina* (< *bila* ‘bijela; bijelo tlo’), *Crñā ljūt* (< *crn* + ljut ‘kamen živac’), *Crvojina/Cřvoljina* (< **crvljen* ‘crven’), *Gnjĵile* (< *glina* ‘glinovito tlo’), *Gréda* (< *greda* ‘okruglasti kamen’), *Mlätĵnje* (< *mlat* ‘oruđe kojim se pri vršidbi ručno mlati žito’), *Mòdruša* (< *modar* ‘koji je plave boje’), *Pišćala* (: *piskati* ‘izvirati puštajući pritom piskutav ton’), *Pišćetak* (: *piskati* ‘izvirati puštajući pritom piskutav ton’), *Plāčevica* (: *plakati* ‘cijediti, polako otjecati’), *Plòkalīšće* (< *ploka* ‘ploča’), *Přžina* (< *pržina* ‘morski pijesak’), *Rigovina* (< *rig* ‘sitan pijesak, pjeskovina’), *Sĵdre* (< *sedra* ‘vapnenasta stijena’), *Slàtkā vòda* (< *sladak* + voda), *Sòline* (< *sol* ‘područje gdje ljudi namjerno prave sol ili gdje sol nastaje sušenjem mora koje je zapljuskivalo neko zemljište’), *Stĵnice* (< *stĵnice* ‘male stijene’), *Stĵnje* (< *stina* ‘stijena’), *Vòdice* (< *voda*), *Zĵätva* (: *zĵati* ‘zinuti, širom otvoriti’) i *Žřnòvica* (< *žřvanj* ‘mlinski kamen’).

Najviše toponima ove skupine nastalo je od naziva za stijene i stjenovita područja: *greda*, *ploka*, *sedra*, *stijena* te *kamen*. Apelativ *gnjila* odnosi se na glinovito tlo (vrlo često na području Graca), a *pržina* na pjeskovito tlo. Toponimi *Bilanjiva*, *Biluša* i *Bilušina* odnose se na terene prekrivene bijelom zemljom. Toponimi *Pišćala*, *Pišćetak* i *Plačevica* onomatopejskoga su postanja, dok toponim *Vodiće* upućuje na prisutnost vode na tome terenu.

2.1.3. Toponimi određeni položajem/odnosom prema drugim toponimima ili referentima *Brižina* (< *brig* ‘manje brdo’), *Dônjī vr̄v* (< *donji* + *vrh*), *Gôrnjē prímôrje* (< *gornje* + *primorje*), *Gôrnjī vr̄v* (< *gornji* + *vrh*), *Klá(n)čić* (< *klanac* ‘tijesan prolaz kroz brdo’), *Na lâzu* (< *na* + *laz*), *Na spīle / Na spīlje/ Na spīlu* (< *na* + *spilja*), *Nòvī pòrat* (< *nov* ‘nov’ + *porat*), *Ödar* (< *odar* ‘nešto povišeno, uzdignuto’), *Podàkrušku* (< *pod* ‘ispod’ + *kruška*), *Podgràbovica* (< *pod* ‘ispod’ + *Grabovica*), *Pòdlaz* (< *pod* ‘ispod’ + *laz*), *Pòdgrmlje* (< *pod* ‘ispod’ + *Grma*), *Pòtkorići/Pòtkoriće* (< *pod* ‘ispod’ + *korito*), *Pod Zmínjcem* (*pod* ‘ispod’ + *Zminjac*), *Podplána* (< *pod* ‘ispod’ + *Plana*), *Pòdspīlje/Pòdšpīlje* (< *pod* ‘ispod’ + *špilja*), *Pòdstīnje* (< *pod* ‘ispod’ + *Stinje*), *Podstudénčić* (< *pod* ‘ispod’ + *Studenčić*), *Pòtpod* (< *pod* ‘ispod’ + *pod* ‘višerazinska obradiva površina’), *Pòdebeli brīg* (< *pod* ‘ispod’ + *Debeli brig*), *Stārī pòrat* (< *star* + *porat*), *Studénčić* (< *Studenac*), *Visokī vīnogràd* (< *visok* + *vinograd*), *Zàgrmlje* (< *za* + *Grma*), *Za òšje* (< *za* + *ošje* ‘osjak, *Cirsium*’) i *Zástīnje* (< *za* + *Stinje*).

Vidović (2017: 216) navodi da je u Makarskome primorju u tvorbi toponima najučestaliji prijedlog/prefiks *pod(-)* koji označuje mjesto pod proplankom koje je pogodno za obradu (npr. *Podastine*, *Podboborovac*, *Podbrig*, *Podglogovik*, *Podgradina*, *Podluka*, *Podmeđine*). Navedeno vrijedi i za gračku toponimiju – gotovo polovica toponima iz ove skupine u svojoj strukturi ima prijedlog/prefiks *pod(-)* (*Pòdakrušku*, *Pòdgrabovica*, *Pòdlaz*, *Pòdgrmlje*, *Pòtkorići/Pòtkoriće*, *Pòd Zmínjcem*, *Pòtplana*, *Pòdspīlje/Pòdšpīlje*, *Pò(d)stinje*, *Pòdstudenčić*, *Pòtpod*, *Pòdebeli Brīg*). Drugi je po učestalosti prijedlog/prefiks *za(-)*: *Zàgrmlje*, *Za òšje* i *Zástīnje*.

2.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka, biljnih zajednica i plodova: *Äptovac* (< *apta* ‘abad, *Sambucus ebulus*’), *Bûsine/Bûs* (< *bus* ‘busen’), *Čičkovac* (< *čičak* ‘Lappa’), *Drěžnica* (< *drezga* ‘*Nasturtium officinale*’), *Dùbòv dòlac* (< *dub* ‘hrast, *Quercus*’), *Dùbrovice* (< *dub* ‘hrast, *Quercus*’), *Dūdova* (< *dud* ‘*Morus*’), *Gräb* (< *grab* ‘*Carpinus orientalis*’), *Gràbovica* (< *grab* ‘*Carpinus orientalis*’), *Jàsena* (< *jasen* ‘*Oleaceae Fraxinus*’), *Jèlòv vrât* (< *jela* ‘*Abies*’), *Jurèvike* (< *jurevika* ‘*jurovika*, mirta, mrča, *Myrtus communis*’), *Kljéna/Kléna* (< *klijen* ‘*Acer campestre*’), *Konòpljike* (< *konopljika* ‘*Eupatorium cannabinum*’), *Kòstela* (< *kostela* ‘kostjela, koprivić, lodonja, *Celtis australis*’), *Lòvora* (< *lovor* ‘*Laurus nobilis*’), *Lovòrica* (< *lovor* ‘*Laurus nobilis*’), *Mřtine* (< *mirta* ‘*Myrtus communis*’), *Öšnjāk* (< *osjak* ‘*Cirsium*’), *Plànike* (< *planika* ‘*Arbutus unedo*’), *Ròdakvišće* (< *ro-*

dakva ‘rotkvica *Raphanus radicola*’), *Trnovača* (< *trn* ‘*Prunus spinosa*’), *Trstèna* (< *trska* ‘*Phragmites communis*’), *Vrìsije/Vrìsje* (< *vrijesak* ‘*Satureia montana*’) i *Žûtò dùblje* (< *dub* ‘hrast *Quercus*’).

Toponimi ove skupine upućuju na postojanje biljaka koje su rasle na gračkom području.

2.1.5. Toponimi motivirani nazivima životinja: *Golùbina* (< *golub* ‘*Columba*’), *Kòšuta* (< *košuta* ‘*Cervus elaphus*’), *Sùpinove kùće* (< *sup* ‘*Vulturide*’) i *Ûgrc* (< *ugrc* ‘ogrc, morski puž, *Monodonta turbinata*’) i *Zmínjac* (: *zmija*). U ovoj maloj skupini toponima odrazili su se nazivi ptica (*golub* i *sup*), gmazova (*zmija*), stanovnika podmorja (*ogrc*) te divljih životinja (*košuta*).

2.2. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

2.2.1. Toponimi prema izgrađenim objektima i zdanjima

2.2.1.1. Gospodarski objekti: *Pòrat* (< *porat* ‘luka’), *Pudárnica* (< *pudarnica* ‘mjesto s kojega se nadgleda vinograd’) i *Studénac* (< *studenac* ‘zdenac’).

2.2.1.2. Obrambeni i vojni objekti: *Gràdina* (< *gradina* ‘utvrda’), *Kvartìr* (< *kvartir* < tal. *quartiere sanitario* ‘poljska vojna bolnica’), *Stràža* (< *straža* ‘obavljanje stražarske dužnosti, čuvanja i zaštite’) i *Stràžnica* (< *straža* ‘obavljanje stražarske dužnosti, čuvanja i zaštite’). Prema Vidoviću (2017: 22), imena utvrda iz ilirskoga razdoblja uglavnom su motivirana slavenskim apelativom *gradina*, dok toponim *Kvartir* upućuje na razdoblje austrijske vladavine. Toponimi *Straža* i *Stražnica* ukazuju na mjesta držanja straže radi obrane od eventualnih neprijateljskih napada.

2.2.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima i putovima: *Čìsta* (< *cista* < **čèsta*), *Dvògranī pūt* (< *dva* + *grana* + *put* ‘grananje, račvanje puta na dva dijela, dvije grane’), *Dùbokā ùlica*, *Dvòrine* (< *dvor* ‘kuća s više soba u primorskim krajevima obično s gustirnom i konobom’), *Kr̀stina* (< *krst* ‘raskrižje’), *Làz* (< *laz* ‘utabana staza’), *Ráspūće* (< *raspuće* ‘mjesto gdje se put račva’), *Sèla* (< *selo* ‘manje naselje u kojem se stanovništvo pretežno bavi poljoprivredom’) i *Stàrine* (< *starine* ‘krševito zemljište, odnosno zemljište koje je nekad bilo pod poljoprivrednim kulturama, a sad je zapušteno’). Većina toponima iz ove skupine motivirana je nazivima putova, staza i raskrižja (*Čista*, *Dvograni put*, *Duboka ulica*, *Krstina*, *Laz* i *Raspuće*).

2.2.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

2.2.3.1. Toponimi u svezi s poljoprivrednom djelatnošću

2.2.3.1.1. Toponimi u svezi s uzgojem kulture i tipovima obradiva zemljišta: *Bàšćina* (< *bašćina* ‘zemlja koja se nasljeđuje’), *Bòbovina* (< *bob* ‘*Vicia faba*’), *Gravêšće* (< *gravešće* ‘njiva na kojoj je zasađen gravor, sitan grah’), *Làstva* (< *la-*

stva ‘zaskok’), *Lãnišće* (< *lanišće* ‘njiva zasijana lanom’), *Njivètina* (< *njiva*), *Pòd* (< *pod* ‘višerazinska obradiva površina’), *Pòdine* (< *pod* ‘višerazinska obradiva površina’), *Pòdvòrnica* (< *podvornica* ‘najbolja njiva u selu’), *Smòkvica* (< *smokva* ‘*Ficus carica*’), *Vinogràdina* (< *vinograd* ‘zemljište zasađeno vinovom lozom’) i *Vřtline* (< *vrt* ‘zemljište obično u blizini kuće u kojem rastu ukrasne i/ili jestive biljke’).

Neki toponimi ove skupine (npr. *Njivetina*, *Pod*, *Podine*, *Podvornica*, *Vrtline*) motivirani su nazivima zemljišnih čestica, a neki (npr. *Bobovina*, *Gravešće*, *Smokvica*, *Vinogradina*) upućuju na poljodjelske kulture zastupljene na pojedinim lokalitetima Graca.

2.2.3.1.2. Toponimi u svezi s veličinom i granicom obradiva zemljišta: *Dilíc* (< *dio* ‘manji posjed, dio većeg posjeda’), *Grànica* (< *granica* ‘crta razgraničenja’) i *Osmìna* (< *osmina* ‘osmi dio cijeloga’).

2.2.3.1.3. Toponimi u svezi s privođenjem tla kulturi: *Křčevina*, *Pàsika* (< *pasika* ‘mjesto gdje se šuma siječe i pali, a onda sije žito’), *Plása/Pláse* (< *plasa* ‘krčevina’) i *Přvā* (< *prva* ‘prvi put preorana zemlja’).

Najveći broj toponima ove skupine (*Křčevina*, *Pasika* i *Plasa/Plase*) odnosi se na krčevine ‘mjesto na kojima je sasječena šuma da bi se zemljište pripremilo za obradu’.

2.2.3.1.4. Toponimi u svezi s uzgojem životinja

Toponimi u svezi sa stočarstvom i obitavalištima za stoku: *Mūša* (< *muša* ‘zajednički pašnjak’), *Òbor* (< *obor* ‘ograđeni prostor za stoku’), *Òklajak* (< *oklajak* < dem. od *oklaj(e)* ‘ograđeno mjesto gdje se drži stoka’), *Zákovica* (< ‘poklopac na bunaru u planini kojim su pastiri čuvali vodu čistom’) i *Zgõna* (< *zgon* ‘mjesto na koje se dogoni, zgoni stoka’).

Većina toponima ove skupine u gračkoj toponimiji odnosi se na ograđena mjesta za boravak stoke (*Obor*, *Oklajak* i *Zgona*).

2.2.3.2. Toponim u svezi s ostalim gospodarskim granama: *Gřnčènik* (< *grnac* ‘lonac od pečene gline’).

2.2.4. Kulturno-povijesno uvjetovani toponimi

Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Děvčìn Grěb*, *Křvāvā lāza* i *Skòk* (: *skočiti*).

Toponim *Devčìn greb* upućuje na »česte predaje o djevicama koje su radije birale smrt od obeščašćenja« (Vidović 2017: 578), a *Krvava laza* na mjesto mogućih povijesnih bitaka. Prema predaji, toponim *Skok* odnosi se na »mjesto gdje se jako sužava kosina litice kod mora i gdje od pradavnih vremena prolazi put, kroz mali usjek kojemu je s donje strane ostao mali brežuljak, na tom je brežuljku do 1937. godine stajala mala kula ‘za obranu’ od Turaka (...). Navodno su tu Osmanlije ska-

kali u more u bici pod Gracem 1666., te je stoga mjesto kao takvo prozvano *Skok*« (Andrijašević, Mihovil, 1999: 319).

2.2.5. Toponimi uvjetovani duhovnim i vjerskim životom zajednice

2.2.5.1. Toponimi motivirani nazivima crkvenih građevina i posjeda: *Crkвина* (< *crkva* ‘posvećena zgrada u kojoj kršćani slave službu Božju, mole se i obavljaju vjerske obrede’), *Fratarskā* (< *fratarska* ‘zemlja koja je pripadala fratrima, samostanu’), *Gòspica* (< *Gospa*), *Gòspina spila* (< *Gospa*), *Stārā crkva*, *Svētī Īlija*⁵, *Svētī Pāškāl*⁶, *Vigúra/Vigùrica* (< *vigura* ‘kapelica posvećena Blaženoj Djevici Mariji’) i *Zàcrkāvļje*.

U mjesnoj toponimiji sačuvana su tri toponima vezana uz Djevicu Mariju (*Gospica*, *Gospina spila* i *Vigura/Vigurica*), tri koja se odnose na postojanje crkve (*Crkвина*, *Stara crkva* i *Zacrkvavlje*) te dva koja se odnose na svetce štovane u ovome kraju (*Sveti Ilija* i *Sveti Paškal*).

2.2.5.2. Toponimi motivirani ostalim elementima duhovne kulture: *Gòmila* (*gomila* ‘hrpa nabacana kamenja’ < psl. **mogyła* ‘grobni humak’)⁷, *Gòstēcā* (< *gost*)⁸ i *Zakađēnik* (< *kađenik* ‘kadionica’).

Toponim *Zakađenik* upućuje na prisutnost kršćanske vjere, dok se toponim *Gosteća* može »dovesti u vezu s apelativom *gost* te bi mogao upućivati na krstjansku nazočnost, ali bi mogao biti i antroponimnoga postanja (npr. *Gosteća* < *Goste* < *Gostimir* i sl.)« (Vidović 2017: 580–581).

2.3. Toponimi antroponimijskoga postanja

2.3.1. Jednorječni toponimi antroponimijskoga postanja

2.3.1.1. Toponim od posvojnoga pridjeva: *Fraguštínovo*⁹.

⁵ Sveti je Ilija najviši vrh brda Grabovica (773 m), a nalazi se neposredno iznad Graca. Toponim je vjerojatno nastao u doba kada su se imena slavenskih poganskih bogova zamjenjivala imenima kršćanskih svetaca. Tako je sveti Ilija supstitut Peruna, boga groma i munje, vrhovnoga božanstva u panteonu slavenskih bogova. Stoga se u narodu često kaže *Ilija Gromovnik*.

⁶ Sveti je Paškal vrh brda Plana (715 m) iznad Graca, na kojem se nalaze ostatci istoimene kapelice iz XVIII. stoljeća. Ime se vrha objašnjava činjenicom da je u blizini područja na koje su pastiri dovodili stoku na ispašu, a sveti je Paškal dio svojega života proživio kao pastir. »Prvi posao koji je obavljao sv. Paškal bilo je čuvanje domaćeg stada. Njemu je podignuta kapelica na vrhu brda Plana jer se iza Biokova narod bavio stočarstvom« (Cvitanović Dankić 2003: 260).

⁷ »Ilirske gomile (nazivaju ih još i gradinama) su stvarane kao utvrde unutar gradinskih zdanja ili u širokom pojasu oko njih, na strateški važnim mjestima« (Vidović 2005: 149).

⁸ Toponim *Gosteća* može se dovesti u vezu s apelativom *gost* te bi mogao upućivati na kršćansku nazočnost, ali bi mogao biti i antroponimijskoga postanja (*Gosteća* < *Goste* < *Gostimir* i sl.).

⁹ Gornje je Makarsko primorje od XV. do početka XVIII. stoljeća nosilo ime *Frāguštínova* po Augustinu Vlatkoviću (? – 1488.) iz zaostroškoga samostana, utemeljitelju Zadužbine sv. Marije u Zaostrogu.

2.3.1.2. Toponimi antroponimijskoga postanja s toponomastičkim sufiksima: *Barbìruša*¹⁰, *Buděšćāk*, *Gavùnuša* (< *gavun* ‘vrsta ribe’), *Pr̀njare* (< *pr̀njar* ‘sku-pljač prnja’) i *Ràtkovina* (< *Ratko* < *Rade/Rado* < *Radomir/Radoslav*).

2.3.1.3. Antroponimi u funkciji toponima: *Bartùlovići*, *Bórići*¹¹, *Bòškovići*, *Ivánovići*¹², *Mijáci/Mióci*, *M(i)ljáčiči*¹³ i *Ràdēlići*.

2.3.2. Višerječni toponimi antroponimijskoga postanja

2.3.2.1. Toponimi od antroponima i zemljopisnoga naziva: *Änin brìg*, *Änina rùpica*, *Bilasova glàvica* (< *Bilas* < *Bile* < *Biloslav*), *Cìkov pòtok* (< *Ciko*, osobni nadimak), *Dòbračin dòlac* (< *Dobrača* < *Dobro* < *Dobromir/Dobroslav*) i *Frànkov dòlac* (< *Franko* < *Frane/Frano*).

2.3.2.2. Toponimi od antroponima i gospodarskih naziva te naziva stambenih objekata, obrambenih objekata, obitavališta, javnih prostora i putova: *Bilasove kùće*, *Júrića kùla*¹⁴, *Káticā zidine*, *Làburaćine kùće*, *Màrtinove stàje*, *Pàvlova njìva*, *Róšića kùća*¹⁵, *Šàrin mùlč*¹⁶, *Šàrin pròlaz* i *Ràičkī mùlč*.

2.3.2.3. Toponim od antroponima i naziva uvjetovanoga duhovnim i vjerskim životom zajednice: *Bilasovo grēblje*.

2.4. Toponim nastao prema drugome toponimu: *Grāčkē stìne*.

2.5. Toponim nejasna postanja: *Nùća*.

3. Zaključak

U radu je obrađeno 220 toponimskih različenica potvrđenih u naselju Gradac, središtu Općine Gradac na samome jugu Splitsko-dalmatinske županije. U dosadašnjim istraživanjima, među kojima su najvažnija ona Domagoja Vidovića (2012, 2017) i Mihovila Andrijaševića (1999), gračka je toponimija obrađena u sklopu dije-la ili cjelokupnoga Makarskog primorja. Ovaj se rad u velikoj mjeri oslanja na radove tih istraživača. Prikupili smo gračku toponimiju u jedinstven rad, stavili ju u širi povijesni kontekst te toponimijsku građu dopunili novim potvrdama (riječ

¹⁰ Toponim imenuje kuću u kojoj je živjela žena prezimena *Barbir*.

¹¹ Područje koje je naseljavala obitelj prezimena *Borić*.

¹² Područje koje je pripadalo Ivanovićima. Ime je neobično jer u predaji nema Ivanovića kao velikih posjednika u tome kraju.

¹³ *M(i)ljáčiči* su zaselak pored stare crkve sv. Mihovila, po kojoj je zaselak dobio ime. Prvotno značenje imena bilo je ‘ljudi koji obitavaju blizu crkve sv. Mihovila’.

¹⁴ Riječ je o obrambenoj kuli koju je u XVI. stoljeću na Čistoj sagradio knez Jure Kačić.

¹⁵ Toponim imenuje kuću u kojoj je živjela obitelj Bartulović, koja je imala nadimak *Ròšiči*. Riječ je o obitelji koja je – uz obitelj Bilas, Andrijašević i Šutić – gradila Miljačice i u njima se nastanila.

¹⁶ Toponim imenuje *mul* (tal. *molo*) ‘lučki nasip, izgrađeno mjesto za pristajanje i vez brodo-va’, izgrađen na posjedu obitelji Šutić, nadimka *Šàrini*.

je o 43 nova toponima: *Bartulovići, Borići, Gospica, Ivanovići, Jama, Jurića kula, Kabal, Korići/Koriće, Laburičine kuće, Lastva, Martinove staje, Na laz, Na spi-le, Novi porat, Obor, Osoje, Ošjak, Pavlova njiva, Pleće, Pod, Pod Zminjcem, Podgrmlje, Potplana, Podspilje/Podšpilje, Podstudenčić, Poretak/Poratak, Raički mulić, Rodakvišće, Rošića kuća, Sidre, Stara crkva, Straža, Stražnica, Šarin mulić, Šarin prolaz, Uza zaloz, Za Ošje, Zagrmlje, Zakovica, Zaloz, Zanova, Zjatva i Zminjac*). Time smo željeli doprinijeti daljnjemu istraživanju gračke toponimije i njezinu očuvanju od zaborava.

Analiza motivacije gračkih toponima pokazuje da je gotovo polovica njih (46,4 %) motivirana geomorfološkim odlikama zemljopisnoga objekta. Po učestalosti, slijede toponimi motivirani ljudskom djelatnošću (29,5 %). Imajući u vidu da je Gradac primorsko naselje, iznenađuje zastupljenost poljodjelske aktivnosti u motivaciji toponima, uz istovremeni izostanak motivacije ribarstvom i ribarskim aktivnostima. Valja istaknuti da je u prošlosti (kao i danas) za većinu obitelji ribarenje bilo razonoda, a ne gospodarska grana. Na upućenost stanovnika Graca prema kopnu upućuje i podatak da je od 220 analiziranih toponima samo njih 14 (6,4 %) obalnih toponima. Stoga je iz toponima ovoga kraja i njihove rasprostranjenosti razvidno da je kroz povijest, do razvoja turizma u prošleme stoljeću, dominantna gospodarska grana bila poljoprivreda te da su stanovnici bili orijentirani prema kopnu i aktivnostima vezanima uza zemlju.

Toponimi su poput karte koja nas vodi kroz svijet naših predaka, jezični spomenici nekih davno minulih vremena. Kroz gračku toponimiju otkrivamo iznimno mnogo podataka o našoj zavičajnoj povijesti – kojim su jezikom govorili naši pretci, čime su se bavili, koje su kulture uzgajali, doznajemo lokacije njihovih kuća, crkava, izvora vode te brojne druge podatke. Upravo zahvaljujući toponimima, svijet naših predaka živi i danas i živjet će sve dok postoji sjećanje i zapis o njihovoj postojanosti. Zbog svega navedenog, istraživanje toponima – kao tragova naših predaka u prostoru i vremenu – od velike je važnosti za našu prošlost, a još važnije za našu budućnost.

Literatura

- ANDRIJAŠEVIĆ, MIHOVIL. 1999. Toponimija istočnog dijela Gornjega makarskog primorja (Bačina, Brist, Gradac). *Hrvatski rasadnik, zbornik članaka znanstvenog skupa Gornje makarsko primorje*. Ur. Radelić, Zdenko. Zagreb: Gornjo-primorska općina Gradac i prijatelji, 277–330.
- ANDRIJAŠEVIĆ, MILENKO. 1999. *Popis gračkih toponima i katastarskih karata*. Gradac: arhiv Zavičajne zbirke Gradac (rukopis).
- BABIĆ, STJEPAN; FINKA, BOŽIDAR; MOGUŠ, MILAN. 1994. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- BADURINA, LADA; MARKOVIĆ, IVAN; MIĆANOVIĆ, KREŠIMIR. 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- CVITANOVIĆ DANKIĆ, ANĐEO. 2003. *Sakralni i turistički hrvatski rasadnici Gornjega Makarskog primorja*. Zaostrog: Franjevački samostan Zaostrog.
- GRČEVIĆ, MARTINA. 2008. *Imena hrvatskih naselja. Abecedni i odostražni rječnik*. Rijeka: Maveda i HFDR.
- JURIŠIĆ, KARLO. 1970. Nazivi naselja Makarskog primorja (Prvi spomen i značenje). *Makarski zbornik – Zbornik znanstvenog savjetovanja o Makarskoj i Makarskom primorju*. Ur. Ravlić, Jakša. Makarska: JAZU, 83–119.
- KURTOVIĆ BUDJA, IVANA. 2019. *Govori Makarskoga primorja – dijakronija i sinkronija* http://dt.com.hr/?action=category&site_id=5&category_id=118 (pristupljeno 29. travnja 2019.).
- MARKOVIĆ, SVETOZAR. 1977. Iz Gradca, a ne: iz Graca. *Jezičke pouke*, 6, Sarajevo, 61–65.
- MIŠETIĆ, ROKO; BARA, MARIO. 2012. Stanovništvo Makarskog primorja: demografsko kretanje u vrtlogu društvenih promjena od 1945. do 2011. *Makarsko primorje danas: Makarsko primorje od kraja Drugog svjetskog rata do 2011*. Ur. Mustapić, Marko; Hrستیć, Ivan. Zagreb: Grad Makarska – Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 11–28.
- Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001*. 2005. Državni zavod za statistiku RH.
- Popis stanovništva 2011*. 2013. Državni zavod za statistiku RH.
- SKOK, PETAR. 1922. – 1923. Iz srpskohrvatske toponomastike. *Јужнословенски филолог*, 3, Београд, 72–77.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2000. Grački prezimenski mozaik. U: Šutić, Baldo; Ujdurović, Miroslav; Viskić, Milorad. *Gračka prezimena*. Gradac: Poglavarstvo općine Gradac, 359–373.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2013. Predantički toponimi u današnjoj (i povijesnoj) Hrvatskoj. *Folia onomastica Croatica*, 22, Zagreb, 147–214.

- ŠUTIĆ, BALDO; UJDUROVIĆ, MIROSLAV, VISKIĆ, MILORAD. 2000. *Gračka prezimena*. Gradac: Poglavarstvo općine Gradac.
- TOMASOVIĆ, MARINKO. 2012. Sv. Jelena i Barbarovica. Tučepski toponimi u očitovanju svetačkog kulta. *Izvor: List župe Sv. Ante Padovanskog – Tučepi*, XX/12(40), Tučepi, 57–59.
- TOMASOVIĆ, MARINKO. 2017. Makarska kuga 1815. kroz mentalnu i stvarnu topografiju: groblja, vjerski i memorijalni objekti, zavjeti, predaja i njena folkloristička razrada, motiv u umjetnosti i književnosti. *Kuga u Makarskoj i Primorju 1815.*, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog od 2. – 4. prosinca 2015. u Makarskoj*. Ur. Tomasović, Marinko. Makarska: Gradski muzej Makarska, 17–117.
- TOMASOVIĆ, MARINKO; ŠKRABIĆ, ANTE. 2012. Toponimi zapadne strane Makarskog primorja (Brela, Bast – Topići, Baška Voda, Promajna, Bratuš i Krvavica. *Makarsko primorje*, 10, Makarska, 247–253.
- UJDUROVIĆ, MIROSLAV. 2002. *Stanovništvo Makarskog primorja 15.-19. st.* Gradac: Marjan tisak.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2005. Nacrt za Vidonjsku antroponimiju, *Folia onomastica Croatica*, 14, 147–177.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2012. Pogled u toponimiju Makarskoga primorja. *Folia onomastica Croatica*, 21, Zagreb, 207–232.
- Vidović, Domagoj. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2017. Toponimija makarskog primorja. *Kuga u Makarskoj i Primorju 1815.*, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog od 2. – 4. prosinca 2015. u Makarskoj*. Ur. Tomasović, Marinko. Makarska: Gradski muzej Makarska, 549–611.
- VISKIĆ, MILORAD. 2008. *Gradac: starodrevni Lapčan (iz prošlosti Grâca)*. Omiš: Tiskara Franjo Kluz.
- ZLATOVIĆ, STJEPAN. 1895. Topografičke crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve. *Starohrvatska prosvjeta: Glasilo Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu*, 1, Knin, 11–15.

The Toponymy of Gradac

Summary

Based on previous research, the paper analyses 220 toponymic variants in Gradac. Although it is predominantly based on the results of research conducted so far, this is the first time that Gradac toponymy is analysed in a separate paper, and put in a broader historical context. Furthermore, as a result of field research, 43 hitherto unprocessed toponyms are analysed. By doing so, this paper contributes to further research of Gradac toponymy and its preservation from oblivion.

Ključne riječi: toponimija, Gradac, Makarsko primorje

Keywords: toponymy, Gradac, Makarsko Primorje

Prilog

Kazalo toponima

A

Änin brîg 2.3.2.1.
Änina rûpica 2.3.2.1.
Äptovac 2.1.4.

B

Bära 2.1.1.1.
Barbîruša 2.3.1.2.
Bärîšće 2.1.1.1.
Bartúlovići 2.3.1.3.
Bäšćina 2.2.3.1.1.
Bîlā njîva 2.1.2.3.
Bilasova glàvica 2.3.2.1.
Bilasove kûće 2.3.2.2.
Bilasovo grêblje 2.3.2.3.
Biluša 2.1.2.3.
Bilušina 2.1.2.3.
Bòbovina 2.2.3.1.1.
Bórići 2.3.1.3.
Bòšac 2.1.1.2.
Bòškovići 2.3.1.3.
Brîg 2.1.1.1.
Brižina 2.1.3.
Budèšćāk 2.3.1.2.
Bùjica 2.1.1.1.
Bûsine/Bûs 2.1.4.

C

Cïkov pòtok 2.3.2.1.
Cřkvina 2.2.5.1.
Cřnā ljût 2.1.2.3.
Cřvojina/Cřvoljina 2.1.2.3.

Č

Čîsta 2.2.2.

Čřčkovac 2.1.4.

D

Dèbelī Brîg 2.1.2.2.
Dèvčîn Grèb 2.2.4.
Dîlíc 2.2.3.1.2.
Dòbračin dòlac 2.3.2.1.
Dócići 2.1.1.1.
Dòlac 2.1.1.1.
Dòl/Dóli 2.1.1.1.
Dônjī vřv 2.1.3.
Dràguša 2.1.1.1.
Drèžnica 2.1.4.
Dùbočica 2.1.2.2.
Dùbokā 2.1.2.2.
Dùbokā ùlica 2.2.2.
Dùbokī dòlac 2.1.2.2.
Dùbōv dòlac 2.1.4.
Dùbrovice 2.1.4.
Dùdova 2.1.4.
Dùgā 2.1.1.2.
Dvògranī pût 2.2.2.
Dvòrine 2.2.2.

F

Fragušćínovo 2.3.1.1.
Frânkov dòlac 2.3.2.1.
Fràtarskā 2.2.5.1.

G

Gavùnuša 2.3.1.2.
Gnjîle 2.1.2.3.
Golùbina 2.1.5.
Gòmila 2.2.5.2.
Gòrnjē prímōrje 2.1.3.

- Gòrnjī vřv* 2.1.3.
Gòspica 2.2.5.1.
Gòspina spìla 2.2.5.1.
Gòstěcā 2.2.5.2.
Grāb 2.1.4.
Grābovica 2.1.4.
Grāčkē stīne 2.4.
Grādina 2.2.1.2.
Grànica 2.2.3.1.2.
Gravěšće 2.2.3.1.1.
Gréda 2.1.2.3.
Gřma 2.1.1.1.
Gřnčeniĭk 2.2.3.2.
I
Ivánovići 2.3.1.3.
J
Jāma 2.1.1.1.
Jāsenā 2.1.4.
Jědro 2.1.1.1.
Jělōv vrāt 2.1.4.
Jurèvike 2.1.4.
Júrića kúla 2.3.2.2.
K
Kābāl 2.1.1.2.
Káticā zidīne 2.3.2.2.
Klá(n)čic 2.1.3.
Kljéna/Kléna 2.1.4.
Konòpljike 2.1.4.
Kórići/Kóriće 2.1.1.1.
Kòrito 2.1.1.1.
Kòstela 2.1.4.
Kòšuta 2.1.5.
Křčevina 2.2.3.1.3.
Křstina 2.2.2.
Křvāvā lāza 2.2.4.
Kùk 2.1.1.1.
Kukùljica 2.1.1.2.
Kvartīr 2.2.1.2.
L
Lāburaćine kùće 2.3.2.2.
Lānīšće 2.2.3.1.1.
Lāstva 2.2.3.1.1.
Lāz 2.2.2
Lòk(v)anj 2.1.1.1.
Lòvora 2.1.4.
Lovòrica 2.1.4.
M
Màrtinove stāje 2.3.2.2.
Mijáci/Mióci 2.3.1.3.
M(i)ljāčicī 2.3.1.3.
Mlātīnje 2.1.2.3.
Mòdruša 2.1.2.3.
Mřtine 2.1.4.
Mùša 2.2.3.1.4.
N
Na lāzu 2.1.3.
Na spìle/Na spìlje/Na spìlu 2.1.3.
Nòvī pòrat 2.1.3.
Nùca 2.5.
NJ
Njivètina 2.2.3.1.1.
O
Òbala 2.1.1.1.
Òbor 2.2.3.1.4.
Òdar 2.1.3.
Òklajak 2.2.3.1.4.
Osmīna 2.2.3.1.2.
Òsoje 2.1.2.1.
Òsridak 2.1.2.1.

Ôšjāk 2.1.4.

Ôštrī vřv 2.1.2.2.

P

Päsika 2.2.3.1.3.

Pävlova nřiva 2.3.2.2.

Pišćala 2.1.2.3.

Pišćétak 2.1.2.3.

Plâčevica 2.1.2.3.

Plána 2.1.1.1.

Plànike 2.1.4.

Plânje 2.1.1.1.

Plása/Pláse 2.2.3.1.3.

Plèce 2.1.1.2.

Plòkališće 2.1.2.3.

Pòd 2.2.3.1.1.

Podäkrušku 2.1.3.

Pod Zmínjcem 2.1.3.

Podgräbóvica 2.1.3.

Pòdgrmlje 2.1.3.

Pòdine 2.2.3.1.1.

Pòtkorići/Pòtkoriće 2.1.3.

Pòdlaz 2.1.3.

Podplána 2.1.3.

Pòdspilje/Pòdšpilje 2.1.3.

Pòdstinje 2.1.3.

Podstudénčić 2.1.3.

Pòdvörnica 2.2.3.1.1.

Pòrat 2.2.1.1.

Pòretak/Pòratak 2.1.2.2

Pòtpod 2.1.3.

Prìplèce 2.1.1.2.

Prisoje 2.1.2.1.

Prñjare 2.3.1.2.

Přvā 2.2.3.1.3.

Přžina 2.1.2.3.

Pudárnica 2.2.1.1.

Pûnta 2.1.1.1.

R

Rädēlicí 2.3.1.3.

Ràicǫ mǫlic 2.3.2.2.

Ráspūće 2.2.2.

Ràtac 2.1.1.1.

Ràtkovina 2.3.1.2.

Ravnica 2.1.1.1

Rìgovina 2.1.2.3.

Rìlic 2.1.1.2.

Rìvotina 2.1.2.2.

Ròdakvišće 2.1.4.

Róšića kǫća 2.3.2.2.

Rüpa 2.1.2.2.

S

Sèla 2.2.2.

Sìdre 2.1.2.3.

Skök 2.2.4.

Slàtkā vòda 2.1.2.3.

Smòkvica 2.2.3.1.1.

Söline 2.1.2.3.

Stārā crkva 2.2.5.1.

Stârī pòrat 2.1.3.

Stàrine 2.2.2.

Stìnice 2.1.2.3.

Stínje 2.1.2.3.

Strāža 2.2.1.2.

Strāžnica 2.2.1.2.

Střmica 2.1.2.2.

Studénac 2.2.1.1.

Studénčić 2.1.3.

Süpinove kǫće 2.1.5.

Svētī Īlija 2.2.5.1.

Svētī Pàškāl 2.2.5.1.

Š

Šārīn mùlīc 2.3.2.2.

Šārīn prólaz 2.3.2.2.

T

Tálež 2.1.1.1.

Trnovača 2.1.4.

Trstèna 2.1.4.

Tùpan 2.1.2.2.

U

Ùgrc 2.1.5.

Uza záloz 2.1.2.1.

V

Vigúra/Vigùrica 2.2.5.1.

Vinogràdina 2.2.3.1.1.

Visokī vñogrād 2.1.3.

Vòdice 2.1.2.3.

Vrànjàk 2.1.2.2.

Vrřilo 2.1.1.1.

Vrřisije/Vrřisje 2.1.4.

Vrtánjak 2.1.2.2.

Vrtíljci 2.1.2.1.

Vřtline 2.2.3.1.1.

Z

Za òšje 2.1.3

Zàcrkāvlje 2.2.5.1.

Zàgrmlje 2.1.3.

Zakađènik 2.2.5.2

Zákovica 2.2.3.1.4.

Záloz 2.1.2.1.

Zānoga 2.1.1.2.

Zástīnje 2.1.3.

Zgòna 2.2.3.1.4.

Zjätva 2.1.2.3.

Zmínjac 2.1.5.

Ž

Žrnōvica 2.1.2.3.

Žûtō dūblje 2.1.4.